

Актуальні проблеми юридичної науки та практики
Козинець І.Г., ст.викладач кафедри цивільного, господарського,
адміністративного права та процесу
Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, Україна

ФІНАНСОВО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку України та інтеграції до європейського і світового просторів одним з її завдань є проведення соціально-економічних реформ у країні. Особливу роль у забезпеченні успішності їх проведення відіграє юридична відповідальність. Саме відповідальність виражає свідоме ставлення особи до вимог суспільної необхідності, обов'язків, соціально-економічних завдань, норм і цінностей. Відповідальність означає усвідомлення смислу і значення діяльності, її наслідків для суспільства і соціально-економічного розвитку, вчинків особи з погляду інтересів суспільства. При розумінні та визнанні особою своїх вчинків, буде менша кількість неправомірних дій, і з цим - зменшений вплив влади на суспільні відносини. Але нажаль наше сучасне суспільство не усвідомлює важливості своїх діянь та наслідків, які настають після них та навіть не реагує на заходи, яких вживає держава щодо них.

Тому, пріоритетним напрямком успішності проведення соціально-економічних реформ залишається дотримання вимог законодавства та забезпечення верховенства права у всіх сферах суспільного життя. І це передбачає поглиблення як відповідальності держави за виконання своїх обов'язків перед людиною, так і відповідальності кожної особи перед державою та суспільством.

Останнім часом в юридичній літературі з'явилася низка праць, у яких обґрунтовується наявність нових видів юридичної відповідальності і серед них - фінансової, науковці обґрунтовують свою точку зору тим, що самостійність виду юридичної відповідальності залежить від самостійності галузі права і виду правопорушення. З виникненням нових видів юридичної відповідальності завданням юридичної науки стає їх виявлення, дослідження, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення законодавчої та правозастосовної практики.

Проблема визначення правової природи фінансової відповідальності виникла ще в 50-60 роках ХХ ст., коли обговорювалося питання про виникнення фінансового права як самостійної галузі. Проте, значна кількість питань сфери цього виду юридичної відповідальності залишається дискусійною.

Питання фінансово-правової відповідальності є одним із найбільш проблематичним у правовій науці та практиці України. Суперечності викликає як сам факт існування такого виду відповідальності, так і питання, що стосуються природи фінансово-правових санкцій, порядку їх застосування, визначення ознак та складу фінансового правопорушення [1, с.114]. У зв'язку із цим, аналіз проблем становлення та розвитку фінансово-правової

відповідальності, як самостійного виду юридичної відповідальності, є одним із пріоритетних напрямків науки, необхідних для підвищення ролі фінансового права як галузі права на даному етапі. Особливо гостро стоїть питання відмежування фінансово-правової відповідальності від інших видів юридичної відповідальності, зокрема адміністративної, оскільки в чинному законодавстві містяться суперечливі і дублюючі одна одну норми, які породжують труднощі у правозастосовній практиці.

На сьогодні фінансова відповідальність, як зазначає О. Музика-Стефанчук [2, с.78], уже сформувалася об'єктивно. Хоч і чинне вітчизняне законодавство прямо не вказує на існування фінансової відповідальності, але про її свідчать, зокрема, норми Бюджетного та Податкового кодексів України.

Визначати та відокремлювати фінансово-правову відповідальність від інших видів відповідальності потрібно, виходячи з визначення фінансового правопорушення, як протиправного, винного діяння (дії чи бездіяльності), яке посягає на встановлений державою порядок здійснення фінансової діяльності та викликає застосування відповідних санкцій, зокрема й фінансових. Тобто фактичною підставою притягнення до фінансово-правової відповідальності є фінансове правопорушення. Підставою ж адміністративної відповідальності є адміністративне правопорушення. Але слід зазначити, що адміністративна відповідальність може виникати в результаті адміністративних порушень, які здійснюються й у фінансовій сфері.

Фінансово-правова відповідальність виражається у застосуванні до правопорушника санкцій фінансово-правових норм, які встановлюються Бюджетним кодексом України, Податковим кодексом України та іншими фінансовими законами. М. Кучерявенко виділяє особливості фінансово-правових санкцій, що не дозволяють ототожнювати їх із санкціями адміністративними. По-перше, на думку М. Кучерявенка, вони відрізняються за суб'єктом (якщо при адміністративних це тільки фізичні особи, то при фінансових - і юридичні, і фізичні особи). По-друге, адміністративні санкції реалізуються у грошовій формі, тоді як фінансово-правові санкції є значно ширшими від грошових. По-третє, фінансово-правові санкції за податкові правопорушення за основу мають податковий примус, що характеризується специфічними рисами, особливістю якого є застосування фінансово-правових санкцій без урахування вини правопорушника [3, с.204]. Тобто мова йде про принцип презумпції винуватості суб'єкта фінансово-правової відповідальності, який не характерний для інших видів відповідальності, окрім цивільної.

Заходами фінансово-правової відповідальності є переважно санкції, пов'язані із позбавленнями здебільшого майнового характеру (штраф, пеня), а в адміністративній відповідальності істотне місце займають стягнення особистого характеру (наприклад, позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортними засобами); громадські роботи; виправні роботи; адміністративний арешт), причому деякі види санкцій, що застосовуються як міра фінансово-правової відповідальності, взагалі не застосовуються під час притягнення до адміністративної відповідальності (наприклад, пеня, зупинення операцій з бюджетними

коштами, призупинення бюджетних асигнувань, зменшення бюджетних асигнувань).

Фінансово-правова відповідальність тягне для правопорушника певні негативні наслідки майнового характеру. У сфері фінансової діяльності держава намагається в першу чергу отримати відшкодування збитків, заподіяних їй фінансовим правопорушенням і, крім того, покарати правопорушника, але у формі, що притаманна сфері фінансово-правового регулювання, тобто у грошовій. У зв'язку з цим фінансово-правова відповідальність має переважно відновний характер. Метою ж адміністративної відповідальності є, перш за все, припинення правопорушення.

Фінансово-правова відповідальність реалізується у специфічній процесуальній формі. Наприклад, бюджетно-процесуальне провадження, встановлене статтями БК України. Суб'єктами відповідальності за порушення фінансового законодавства є учасники фінансових правовідносин.

Специфіка фінансової відповідальності полягає також у тому, що рішення про накладання фінансових санкцій може бути прийнято як державним органом, так і власне правопорушником (наприклад, податкова відповідальність).

Отже, фінансово-правова відповідальність відрізняється від адміністративної відповідальності за такими критеріями: підстави притягнення (адміністративні та фінансові правопорушення); санкції, що застосовуються (санкції особистого характеру в адміністративному праві, їх відсутність у фінансовому праві); мета (у фінансовому праві обов'язковою є правовідновлювальна мета, а в адміністративному - штрафна).

Самостійність юридичної відповідальності, на думку А. Монаєнко, можна визначити за допомогою таких критеріїв: а) власне правове регулювання; б) відмінні від інших видів цілі відповідальності, які визначаються завданнями правового регулювання цієї галузі; в) особливі об'єкти охорони; г) наявність власних санкцій; г) встановлення особливих процедур реалізації юридичної відповідальності [4, с.232-233]. Отже, якщо керуватися цими критеріями, то фінансово-правова відповідальність є самостійним видом юридичної відповідальності, що виникає у зв'язку зі вчиненням правопорушення у сфері фінансової діяльності держави та полягає в обов'язку суб'єкта правопорушення зазнати певних позбавлень майнового характеру, в результаті застосування до нього фінансових санкцій.

Представники фінансово-правової науки у складі фінансово-правової відповідальності виділяють такі її різновиди: податкова (Л. Воронова, М. Кучерявенко, Н. Пришва, І. Криницький, О. Орлюк), бюджетна (Д. Бекерська, О. Гетманець), валютна (Л. Савченко), банківська (публічна) відповідальність (І. Заверуха, Т. Латковська) [5, с.79-82]. Однак на сучасному етапі розвитку фінансового законодавства не видно перспектив прийняття єдиного кодифікованого акту. Навпаки, законодавчий орган йде шляхом кодифікації окремих видів фінансового законодавства і закріплення відповідних інститутів відповідальності у нормативних актах України. Зважаючи на це, переважна

більшість, переживає стадію бурхливого розвитку, що на правотворчій діяльності відображається в постійних змінах і доповненнях законодавчого матеріалу. А це гальмує правове регулювання нашої держави в даній сфері, спричиняє виникнення колізій у праві та породжує неправильне й неоднозначне застосування норм на практиці. Але на жаль, держава ще не ставить перед собою завдання прийняти один нормативно-правовий акт, щоб повністю і вичерпно врегулювати питання фінансової відповідальності та позбутися таких проблем.

Тому, в такій ситуації, більш доцільно розглядати не фінансову відповідальність у цілому, а саме конкретно ту відповідальність в залежності від сфери, в якій виникло правопорушення: бюджетну, податкову, банківську, валютну відповідальність. Адже, розглядаючи фінансову відповідальність у цілому, виникне велика плутанина при кваліфікації неправомірної дії. Вважаємо, що в такій ситуації на сьогодні, є правильним викладення окремої 11 глави, присвяченої податковій відповідальності в Податковому кодексі та відповідальності за порушення бюджетного законодавства в главі 18 Бюджетного кодексу [6; 7]. Це є позитивною тенденцією в розвитку і врегулюванні відносин у сфері податкового та бюджетного права. А також це дає змогу для глибокого аналізу накопиченого законодавчого матеріалу шляхом зіставлення вже існуючих складів правопорушення і більш конкретного визначення заходів відповідальності за них.

І взагалі, для нашої держави в майбутньому, важливо створити, або хоча б спробувати досягти рівня відповідного єдиного кодифікованого акту щодо фінансової відповідальності. Щоб даний акт, дав можливість чітко розмежовувати норми адміністративного, кримінального й фінансового права та відповідальність за їх порушення, й виключив помилкові розгляди й кваліфікації відповідних дій. Держава, за його допомогою досягне впорядкованості, чіткості й лаконічності нормативної бази, позбудеться дублювання відповідних норм та забезпечить більшу врегульованість суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Лукашев О. А. Система фінансового права як критерій розмежування видів відповідальності суб'єктів фінансово-правової відповідальності / О. А. Лукашев // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 9. Збірник наукових праць. - Х.: Право, 2005. - С. 113-119.
2. Музика-Стефанчук О. А. Фінансове право: Навч. посіб. - 3-е вид., доп. і перероб./ О. А. Музика-Стефанчук. - К.: Атіка, 2007. - 264 с.
3. Кучерявенко Н. П. Налоговое право. Учебник. / Н. П. Кучерявенко. - Харьков: Легас, 2001. - 583 с.
4. Монаєнко А. О. Місце фінансово-правової відповідальності в системі юридичної відповідальності / А. О. Монаєнко // Право України. - 2001. - №9 - С. 228-237.
5. Фінансове право України: Підручник / Г. В. Бех, О. О. Дмитрик, І. Є. Криницький; За ред. М. П. Кучерявенка. - К.: Юрінком Інтер, 2004. - 320 с.

6. Податковий кодекс України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

7. Бюджетний кодекс України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>